

Koel Britannie

Patrick van IJzendoorn

Koel Brittannië

De behoudende ziel van de Britten

2017 Prometheus Amsterdam

Voor Lieven

© 2017 Patrick van IJzendoorn
Omslagontwerp Robbie Smits
Foto omslag Shutterstock
Opmaak binnenwerk ZetSpiegel, Best
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 351 4419 4

Inhoud

Woord vooraf	7
1 Stadstaat Londen	11
2 Het land in	71
3 Aristocratie	159
4 Politieke portretten	185
5 Brexit	223
6 Cultuur	293
Register	357

Woord vooraf

Om de paar dagen drink ik thee, of koffie, met koning Hendrik VIII. Op de gevel van het Old Cottage Café in Charlton Park, Zuidoost-Londen, kijkt de Engelse vader des vaderlands uit over het terras, met in zijn hand een porseleinen Tudor-kopje. De beroemde koning heeft goed gezelschap. Naast hem is Anne Boleyn afgebeeld, de tweede van zijn zes vrouwen, en daar weer naast Thomas Cromwell, zijn sluwe raadgever en eerste minister. Elders op de gevel staan koning James, die in dit park de eerste moerbeiboom op Engelse bodem plantte (hij staat en bloeit nog steeds, 410 jaar later), en de victoriaanse premier Spencer Percival, die in Charlton House woonde. Koningin Elizabeth compleetert het sextet.

De tronie van de huidige vorstin staat ook op enkele mokken.

Het terras ligt aan een cricketveld. Met een ferme klap westwaarts kan een slagman de bal doen belanden in de zogeheten Ha-ha, een droge gracht met een verborgen muur bij Charlton House, een esthetisch landschapselement dat is bedacht door Lancelot ‘Capability’ Brown. De gemeente heeft er nu toch een hek neergezet, uit de moderne angst dat mensen in de greppel vallen. Aan de overkant van het veld staan twee-onder-een-kaphuizen die zo kenmerkend zijn voor de eindeloze buitenwijken van Londen. In het oosten steken de torenflats van garnizoenswijk Woolwich boven de bomen uit. Naast het veld is een kleine openluchtsportschool, een erfenis van de magische Olympische Spelen van 2012.

In het boerderijcafé hangen zwart-witfoto’s aan de houten muren, van koningen en landschappen. Er klinkt altijd klassieke muziek. Op zondag liggen de tafels vol met katernen van de zondagskranten, in

de volksmond de 'Sundays'. De clientèle bestaat uit jonge gezinnen, laptopwerkers en hondenwandelaars. De eigenaar is een oude man uit Mauritius en de bediening is in handen van een Japanse familie. Bij de uitgang van het park staat, zoals in elk dorp of stadsdeel, een goed onderhouden monument voor The Great War. Wie Charlton Church Road afdaald richting voetbalstadion The Valley, passeert een huis met een blauwe gevelsteen. Daar woonde, een eeuw geleden, de uit Triëst afkomstige schrijver Italo Svevo.

Hij werkte in deze arbeidersbuurt als baas van een fabriek waar verf werd gemaakt voor onderzeeërs. De schrijver, bekend van *De bekenissen van Zeno*, beleefde er geen gelukkige tijd, al toonde hij een bovenmatige interesse in moordzaken die uitgebreid werden belicht in *The Times*. Via brieven luchtte de kettingrokende Svevo dagelijks zijn hart – 'even when they are drunk the English don't talk to anybody' – bij zijn vrouw Livia, die in de bruisende, kosmopolische stad aan de Adriatische kust was achtergebleven. 'This England is so different...' schrijft hij in een van zijn brieven, hetgeen ook de ondertitel zou worden van de bundeling. Uiteindelijk keerde hij terug, op aanraden van zijn goede vriend James Joyce.

Dit Engeland is zo anders. Deze woorden zitten al jaren in mijn achterhoofd en des te langer ik op het eiland woon, inmiddels al veertien jaar, des te krachtiger ze weerklinken. Bijvoorbeeld wanneer ik de debatten in het Lagerhuis bekijk, wanneer ik de loodgieter gevatte grappen hoor maken, wanneer ik ongestoord door reclame naar de radio luister, wanneer ik in een onberispelijke rij bij de bushalte sta, wanneer ik mijn zoon 'Miss Scott' hoor zeggen tegen zijn juf, wanneer ik een spreker uit het blote hoofd hoor oreren, wanneer ik mensen in net pak naar hun werk zie gaan, wanneer ik in een stille treincoupé zit, wanneer ik een door een soort rozen overwoekerd huis zie, wanneer ik iemand heimelijk ironisch 'interessant' hoor zeggen. Dit land is zo anders... ja, dan Nederland ook.

Het grootste verschil is misschien wel het historische besef op het eiland. De geschiedenis is hier geen museumstuk – zoals in het vaderland – maar een integraal deel van het dagelijkse leven, net zoals humor dat is. Dit is het rijk van de onvoltooid verleden tijd, waarin

Hendrik VIII, Shakespeare en Churchill nog gewoon lijken te leven. Een van de beste boeken over de Britse verhouding met het vasteland heeft een shakespeareaanse titel (*This blessed plot*), tijdens de campagne voor het EU-referendum stond Churchill in het middelpunt van de discussie en bij de uitvoering van Brexit wil de regering gebruikmaken van een Hendrik VIII-clausule in de ongeschreven constitutie. *Old-fashioned* klinkt hier veel positiever dan *ouderwets*.

De Britten zijn een conservatief volk, met de nadruk op de kleine 'c'. Juist door hun historische besef weten ze doorgaans een soepele balans te vinden tussen verleden en toekomst, tussen behoudzucht en vooruitgang. Conservatisme is voorzichtig met de tijd meegaan, soms tegenstribbelend, altijd pragmatisch. Het 'anders-zijn' van het Verenigd Koninkrijk kwam tot uiting rondom Brexit. Op het vasteland is deze stap vaak afgedaan als een blunder, als xenofobie en als hopeloze nostalgie, maar de logische gevolgtrekking van een moeilijke relatie tussen Eiland en Vasteland, tussen twee partijen die elkaar nooit helemaal hebben begrepen. En waarschijnlijk nooit echt zullen begrijpen.

Dit boek is geen uitputtende analyse van wat de Britten ertoe heeft gebracht om afscheid te nemen van de EU, noch is het een chronologisch relaas van wat ik heb ervaren sinds ik hier in de hete zomer van 2003 arriveerde, de zomer van Blairs opgesekste Irak-dossier. Het is een verzameling reportages, beschouwingen en portretten waaruit hopelijk duidelijk wordt hoezeer het verleden hier vervlochten is met het heden, of het nu gaat om de klassieke rode brievenbussen, het gevecht tegen windmolens of de liefde voor de Royal Yacht Britannia. Ze bieden een impressie van een koninkrijk waarvan de flegmatieke en soms raadselachtige inwoners van oudsher gewend zijn hun eigen gang te gaan, altijd over de schouder kijkend.

Greenwich, zomer 2017

1

Stadstaat Londen

*‘Nu ik Londen gezien heb, heb ik alles gezien wat de wereld ten-
toon kan stellen.’*

Samuel Johnson

Halte Waterloo: Waterloo Bridge

Hij is op weg naar het station om de trein naar Winchester te halen, maar halverwege Waterloo Bridge houdt Peter Jordan even halt. Vanuit zijn jaszak pakt hij zijn telefoon om een foto te maken. ‘Al vier jaar loop ik dagelijks over deze brug,’ zegt de ambtenaar. ‘Soms moet je even stoppen, om te beseffen hoe bevoorrecht je bent de schoonheid van het uitzicht vast te leggen.’ Op zijn foto reflecteert Big Ben in de Theems, met op de voorgrond een trein die over een andere brug Charing Cross binnenrijdt, het midden van Londen. Wie goed kijkt ziet de kop van Nelson, staand op zijn pilaar te Trafalgar Square.

Waar Tower Bridge en de Victoria en Albert Bridge sierlijk zijn, is de brug van de beroemde bouwmeester Giles Gilbert Scott vooral robuust en functioneel. De oude Waterloo Bridge – gebouwd na de gewonnen slag tegen Napoleon en geschilderd door Claude Monet vanuit het Savoy Hotel – was eleganter, met haar Dorische pilaren. Er is zelfs een film naar vernoemd, een tranentrekker waarin de door Vivien Leigh gespeelde hoofdpersoon op de brug onder een legertruck springt. Kort na de uit 1940 daterende film werd de nieuwe gebouwd. Door vrouwen. De mannen waren immers aan het front. Dit is Londens ‘Ladies Bridge’.

Het uitzicht vanaf de brug is aantrekkelijker dan de brug zelf. Wie naar het westen kijkt, ziet het gotische paleis van Westminster met zijn politieke bedrijvigheid, wie naar het oosten kijkt, ziet de City met haar wolkenkrabbers. In het noorden de statige victoriaanse gebouwen, in het ooit ruige zuiden het naoorlogse brutalisme. Op de brug raast Londen voorbij over vier autobanen en twee stoepen. Te bus, te auto, te taxi, te fiets, te rickshaw, te voet. 'People so busy, make me feel dizzy, taxi light shines so bright,' zongen The Kinks tijdens de swinging sixties in 'Waterloo Sunset'. Gevolgd door een echo van David Bowie.

Zo'n taxichauffeur is Peter Lawrance, een Eastender die met zijn vrouw over het water staat te turen na een bezoek aan de musical *Funny Girl* in de Savoy. Hij heeft sinds 1973 tot zijn pensionering duizenden keren over de brug gereden en de wolkenkrabbers aan de oostzijde zien groeien. Nu ze in Essex wonen, zijn de twee toeristen in eigen stad, de stad die ze missen. Peter wijst op St. Paul's. 'Als kinderen klommen we vaak stiekem naar het koepeldak. In de Tower speelden we kat en muis met de Beefeaters. Met de bus kwamen we overal. De stad was onze speeltuin. Die vrijheid hebben kinderen van nu niet meer.'

Herinneringen. Iets in Waterloo Bridge roept reflectie op, soms overgaand in melancholie. 'Een zwaar gemoed overviel me,' schreef Heinrich Heine ooit, neerkijkend op het kolkende water. 'Er kwamen droeve verhalen op in mijn herinneringen.' De Duitse dichter kreeg zelfs tranen in zijn ogen. Het is een brug die bruist van het leven, maar het onheil is nooit ver weg. Op 7 september 1978 stond de Bulgaarse dissident Georgi Markov hier op de bus te wachten, toen hij een lichte steek voelde. Hij keek om en zag hoe een man een paraplu van de grond raapte. Vier dagen later was Markov dood, gestorven door ricine. Een klassieke KGB-moord.

De brug is als Londen zelf, een brug van uitersten. Onder de boog die de South Bank overspant lopen boekenliefhebbers langs de lange tafels waar tweedehands boeken liggen. Filmliefhebbers zitten aan de tafel van het filmmuseum dat zich onder de brug bevindt. Toeristen poseren bij het beeld van Lawrence Olivier. Maar in de hoek lig-

gen de kartonnen dozen, de bedden voor de zwervers die hier na zonsondergang komen. Het doet denken aan het hatelijke ‘See you under Waterloo Bridge’ uit de mond van Rik Mayall in de rol van de over lijken gaande tory Alan B’Stard, uit de gelijknamige politieke komedieserie.

Bovenal is het van oudsher een geliefde plek om zelfmoorden te plegen, iets waar de aanwezigheid van de reddingsbrigade van getuigt. ‘*Lover’s Leap*’, ‘*Arch of Suicide*’, ‘*Bridge of Sighs*’ en ‘*Bridge of Sorrows*’ zijn enkele bijnamen. Vooral in de donkere uren heeft hij iets onheilspellends. Omdat hij in een bocht ligt, kolkt het water. ‘De rivier heeft hier een vreselijk aangezicht,’ noteerde Charles Dickens in *Night Walks*, ‘met de gebouwen aan de oevers gehuld in zwarte sneeuw.’ Zijn oudste zoon Charley interviewde de tolwachters. Ze vertelden hem dat mensen niet verdrinken in het water, maar erdoor worden geplet.

Nog steeds verschijnen er berichten in de Londense kranten over mensen die hun leven hier beëindigen. ‘Een 15-jarig meisje wordt dood gevreesd na van een beruchte zelfmoordbrug in het hart van Londen te zijn gevallen.’ Zo begon in juli een eenkolommer in de *Evening Standard*. Het gebeurde voor dag en dauw. Een voorbijganger sprong erachteraan, in een vergeefse poging haar te redden. Wat het pubermeisje deed, dat was ook Jonny Benjamin in 2008 van plan, nadat hij te horen had gekregen aan schizofrenie te lijden. Hij stond op het punt te springen, maar werd van dit voornemen afgehouden door een passant.

‘Het zal beter gaan, makker,’ riep de meelevende voorbijganger, ‘je zult beter worden.’ De samaritaan stelde voor koffie te gaan drinken en over de problemen te gaan praten. Uiteindelijk stapte Benjamin van de rand af, maar juist op dat moment arriveerde de politie om hem mee te nemen. Van de koffie kwam niets terecht. Zes jaar later besloot hij zijn redder te vinden en na een sociale mediacampagne, onder meer gesteund door David Cameron en Boy George, lukte het. Zodoende kon hij alsnog koffiedrinken met Neil Laybourn, dankzij wie hij de tijdloze schoonheid van Waterloo Bridge kan zien.

Net als al die passanten die er stoppen om foto’s maken.

Halte Vauxhall: Battersea Power Station (voor de renovatie)

Modderplassen, moeren, paardenbloemen, verroest ijzer, met zand verstopte rails en kapotte ramen – welkom in Battersea Power Station. Eindelijk! Jarenlang heb ik de krachtcentrale aan de zuidoever van de Theems in Londen vanaf alle buitenkanten bewonderd en gefotografeerd, het gebouw dat de hoes siert van Pink Floyds album *Animals* (1977). Vanaf Westminster Bridge, vanaf heuvels in Zuid-Londen, vanuit de trein naar Brighton en vanuit de lucht, tijdens een duikvlucht op Heathrow. Ik wilde het mythische bouwwerk echter altijd eens vanbinnen zien, maar de hekken waren te hoog. Nu staan ze open.

Na de sluiting in 1983 was de stroomkathedraal van bouwmeester Giles Gilbert Scott (bekend onder meer van de rode telefooncellen) overgelaten aan thatcheriaanse ondernemers, onverschillige gemeentebestuurders en de weergoden. Afgelopen decennia doken tal van ideeën op voor hergebruik, van operahuis tot appartementencomplex, van pretpark tot museum – in de geest van die andere grote krachtcentrale van Gilbert Scott, Bankside Power Station, het huidige Tate Modern.

Waterbedrijf Thames Water kwam met een reclameposter waarop Battersea Power Station was veranderd in een groot vierkant meer, compleet met zeilbootjes.

Maar de vossen, duiven en ratten werden al die jaren slechts opgeschrikt door een veldslag uit de film *Richard III*, omdat Ian McKellen in Battersea Power Station een interessant alternatief voor Bosworth Field zag. Ook Stanley Kubrick gebruikte de omgekeerde keukentafel met de witte poten, in *Full Metal Jacket*.

Maar het dromen is voorbij. Eigenaar Parkview, een projectontwikkelaar uit Hongkong, wil het gebouw veranderen in een 'leisure complex'. Aan de vooravond van de renovatie heeft het bedrijf, in samenwerking met de Serpentine Gallery, de hekken voor een maand opengezet ter gelegenheid van de tentoonstelling *China Power Station*. Immers, wat het Verenigd Koninkrijk lange tijd was, is China nu: het *powerhouse* van de wereld. Hoewel het idee treffend is, ging de avant-

gardistische kunst van jonge Chinese kunstenaars een beetje langs me heen.

Ik werd betoverd door de oktoberzon in gaten van de bakstenen muren, door de vergeelde pagina uit de *Electrical Times* over de Holger/Nielsen-reanimatiemethode na een stroomstoot en door de kale gangen met de 'kalkpegels' aan de plafonds. En door alle art deco. Voor de Londenaren was de expositie vooral een gelegenheid om afscheid te nemen van Battersea Power Station, voordat het verandert in een 'kwalitatief hoog ontspanningscomplex' met luxe appartementen, veel bioscoopstoelen, nog veel meer parkeerplaatsen en een mini-restaurant in een van de schoorstenen.

Naschrift: Kort na de tentoonstelling, in 2006, zou Parkview het gebouw verkopen. Via Ierse ondernemers (die failliet zouden gaan) kwam het in handen van een Maleisisch consortium dat er luxe appartementen van maakt, ontworpen voor Norman Foster en Frank Gehry. Veel appartementen zijn opgekocht door Aziatische superrijken.

Halte Upton Park: Boleyn Ground

Zeebellen zweven Upton Park uit, maar geen ervan bereikt de veertiende verdieping van de torenflat waar Tahir Mangarah de thuiswedstrijd van West Ham United tegen Swansea City gaat bekijken. 'They fly so high, nearly reach the sky / Then like my dreams they fade and die,' klinkt het melancholieke 'I'm Forever Blowing Bubbles' vijftig meter neerwaarts uit 32.000 Cockney-kelen. 'Wat zal ik het stadion missen,' zegt de jonge ingenieur en voetballiefhebber. 'Niet alleen dit uitzicht, hoor. Het is meer. Boleyn Ground zorgt voor leven. Mijn neefjes voetballen op het veldje naast de flat, dromend van West Ham.'

Tegen Louis van Gaals Manchester United spelen The Hammers voor de allerlaatste keer op het 112 jaar oude Upton Park, of Boleyn Ground, zoals sommige oudere fans het liever noemen. Waar grootheden – en culthelden – als Bobby Moore, Geoff Hurst, Martin Peters,

Trevor Brooking, John Terry, Tony Cottee en Paulo di Canio hebben gevoetbald komt een ‘village’ met winkels en luxe appartementen. Voortaan zal de roemruchte club een paar mijl westwaarts, flink gesubsidieerd, in het Olympisch Stadion spelen, waar het twintigduizend supporters meer kan verwelkomen.

Al het hele Farewell Boleyn-seizoen poseren fans voor het stadion met de twee kasteeltorens, waar Boleyn Castle stond, zo genoemd omdat de tweede vrouw van Hendrik VIII er ooit zou hebben overnacht. Elke pint bij Queens, elke sparerib met Holy Fuck Hot-saus bij de Rib Man en elke *pie ’n’ mash* bij Duncan’s smaakt naar nostalgie. Het Queen Elizabeth Park is weids en de ArcelorMittal-toren spectaculair, maar er zal geen gelegenheid meer zijn om even snel een gebedje te doen in de Our Lady of Compassion-kerk naast Upton Park. Het muurtje achter de West Stand waar straatschoffies plegen mee te kijken zal voorgoed leeg blijven.

‘Nergens is de sfeer beter dan in Upton Park,’ zegt Colin Feaver uit Tenterden, die al vanaf zijn achtste naar wedstrijden van het voor-malige Thames Ironworks gaat. ‘Je kunt de spelers bijna aanraken, hun zweet ruiken. Vooral bij avondwedstrijden kan het hier spoken. Het is een klassiek stadion, vierkant, met open hoeken.’ Op zijn mobieltje toont hij een foto van een Upton Park-taart die hij pas voor zijn zestigste verjaardag kreeg. ‘Het hart wil hier blijven, maar het verstand zegt dat we alleen groter kunnen worden, met Spurs en Chelsea kunnen strijden als we in een groter stadion spelen.’

Iedereen wil herinneringen delen.

‘Bobby Moore heb ik in die tijd nog in de taxi gehad,’ zegt Colin Watson, nabij de World Cup Sculpture, het standbeeld van de 1966-helden Moore, Hurst, Peters en Wilson. ‘Deze club is altijd een broederschap geweest. Op de tribunes stonden we arm in arm heen en weer te deinen tijdens de Bubbles-song. *Swaying*. Dat zie je niet meer.’ Peter Kennedy, een vijftiger, brengt wat ooit Englands beroemdste staantribune was ter sprake, het ‘kippenhok’. ‘Mijn eerste wedstrijd was tegen het ongenaakbare Leeds. Ik stond met mijn neef in de *Chicken Run* en zag de twee bebaarde grootheden van dichtbij, Lampard en Bonds.’

De Boleyn Tavern, de stamkroeg van The Hammers (alias *the aristocrats*), gaat een ongewisse tijd tegemoet. ‘Ik hou niet van voetbal,’ zegt een bardame die buiten staat te vege, ‘maar het is onze levensader. We hopen dat de fans blijven komen, ook al spelen ze verderop.’ Dave en Ann Chandler uit Plaistow zijn dat wel van plan. ‘Dit is en blijft onze ontmoetingsplek.’ Terwijl hij de overgang naar Stratford ziet als een spannende stap, ziet zijn vrouw op tegen de verhuizing. ‘Ik wil hier blijven. Het is goed zoals het nu is. We gaan iets achterlaten wat niet in geld en roem uit te drukken valt. Gemeenschap.’

Bij hun hamburgerkraampje voor het oude rijtjeshuis van club-eigenaar David Gold hebben Jackie Flippers en haar dochter Kirsty het moeilijk. ‘We staan hier al 25 jaar elke wedstrijd, maar we mogen niet mee naar het Olympisch. We zijn te klein. Het draait allemaal om geld. Een vriend van me heeft al vijftig jaar een seizoenkaart en kreeg het aanbod zijn stoeltje voor 50 pond te kopen. Die kunnen ze toch geven? We zullen het missen. Ik ben hier geboren, maar verhuisd naar Basildon in Essex. Ons kraampje hier bij West Ham was nog onze enige binding.’

Boleyn Ground zal niet alleen fysiek verdwijnen, compleet met het spook van Boleyns dienstmeisje, maar ook uit het logo. Alleen de hamers blijven over, dit met het oog op de wereldwijde marketing. West Ham – geliefd bij dokwerkers, Alfred Hitchcock en de Queen Mum – zal ophouden te bestaan als sentimentele stadsclub.

Het wordt nu een merk.

Halte Westminster: 10 Downing Street

Terwijl David Cameron daags na het voor hem desastreus verlopen EU-referendum in de Cabinet Room van 10 Downing Street zijn laatste kabinetsberaad leidt, gaan de hekken van de achteringang open voor het symbool voor de wisseling van de wacht in de Britse politiek: de verhuiswagen. Pezige mannen van Simply Removals beginnen de spullen van David, Samantha en hun kinderen in te laden, uitkijkend dat ze niet per ongeluk het antieke bureau van William

Pitt, een stoel van Winston Churchill of een portret van Robert Walpole meenemen.

Wanneer May na een bezoek aan koningin Elizabeth, voor wie ze alweer de dertiende premier is, de zwarte deur van 10 Downing Street achter zich dichtslaat, betreedt ze niet alleen haar nieuwe woning, maar ook een museum van de politieke geschiedenis. In de woorden van haar beroemde voorgangster Margaret Thatcher: 'Het is een woonhuis – een huis van de geschiedenis.' Overmand door emoties had Thatcher bij haar entree indertijd even stilgestaan op de marmere schaaqbordvloer van de entreehal.

Op dezelfde plek stond op 23 september 1735 Robert Walpole, de eerste premier die gebruikmaakte van deze woning. De laatste 'gewone' huurder was een mr. Chicken. Na diens vertrek had koning George II het aan zijn premier gegeven. Op de deur staat 281 jaar later nog steeds 'First Lord of the Treasury'. 'Prime Minister' was in Walpoles tijd een scheldwoord. Sindsdien is dit huis, gelegen in de schaduw van de monumentale ministeries, het bescheiden centrum van de macht in Groot-Britannië.

De deur is sowieso een bezienswaardigheid op zichzelf. In de verticale middenstijl van de deur begint het van boven naar beneden met het in wit geschilderde huisnummer 10 met een grappig schuingevalen 0. Daaronder de klassieke leeuwenkopdeurklopper en de iets te brede koperen brievenbus. In het hart van het verticale en horizontale deurstijlwerk eronder zit de ook al zo goed gepoetste meerkantig uitstekende koperen deurknop. Precies op de goede hoogte om een deur achter je dicht te trekken.

Aan de buitenzijde heeft de deur geen slot waar je een sleutel in kunt steken. Van buiten naar binnen kan niet zomaar. Alleen na gebruik van de deurklopper of op koper aanbellen rechts wordt er opgedaan. Soms is kloppen of bellen niet nodig omdat staand voor de gesloten deur er van binnenuit een inschatting kan worden gemaakt wanneer de deur weer open moet. Dus ook wel eens te laat. Op bezoek bij Theresa May heeft John Kerry, niet de meest handige politicus, bijna zijn grote kop gestoten toen hij zich na het zwaaien snel omdraaide om naar binnen te gaan.

Niet elke premier was gecharmeerd van de woning. William Pitt noemde het ‘mijn grote akelige huis’, de victoriaanse premier Benjamin Disraeli omschreef het als ‘mijn eenzame, rammelende huis’ en Harold Wilson, die er een spook had gezien in de gedaante van een dame in roze jurk, besloot in zijn tweede ambtstermijn elders te gaan wonen. Thatcher daarentegen vond het een heerlijk huis, maar haar man Denis had liever in de buurt van een golfbaan gewoond. Gordon Brown loofde de woning als oord van ‘mysteries en intriges’.

Het huis zelf is dan ook een labyrint van gangen, achterkamers en trappen, met deuren naar het Cabinet Office en nummer 11, waar de minister van Financiën woont, alsmede een tunnel naar het Lagerhuis. De Blairites vonden het ‘te deftig, te vredig en te onoverzichtelijk’ als plek om hun revolutie te leiden. Het hart van de ambtswoning is de Cabinet Room, waar Churchill vanaf een schilderij neerkijkt op een lijkstervormige vergadertafel, neergezet door Harold Macmillan, die hierdoor beter een oogje op zijn ministers kon houden.

Iets verderop bevinden zich de privévertrekken met de bloemestapijten die de premiers zo huiselijk mogelijk doen lijken. Ted Heath zette er een Steinway-piano neer, Thatcher omringde zich met bustes van grote wetenschappers en Samantha Cameron plaatste er een designkeuken. De huiselijkheid is een poging om te ontsnappen aan de politieke spanning, meestal tevergeefs. ‘Afgelopen weken,’ zo noteerde Anthony Edens vrouw Clarissa na de Suez-crisis, ‘voelde ik het Suezkanaal door mijn salon stromen.’

Waarschijnlijk zagen de Camerons op dezelfde plek het Kanaal stromen.

Halte Knightsbridge: KleptoTours

De politie was snel ter plaatse. Enkele minuten nadat de vier deelnemers van de Kleptocratie Tour waren aangekomen bij de villa van de Oekraïense oligarch Dmytro Firtash, gelegen nabij Harrods, kwamen twee politiewagens met zwaailichten aangereden. ‘Noodoproep,’ legt constable Lloyd uit aan reisleader Roman Borisovich. Nadat de

anticorruptiestrijder heeft uitgelegd dat het om een tournee gaat om journalisten voor te lichten over dubieus geld in de Britse hoofdstad, alias Moskou aan de Theems, is de diender gerustgesteld en geeft hij de Rus een hand.

De klacht was waarschijnlijk afkomstig van mevrouw Firtash, want haar van corruptie verdachte eega zit in zijn Oostenrijkse villa, waar hij vecht tegen uitlevering aan Amerika. Hij moet nog even wachten voordat hij naar Londen kan komen om het voormalige metrostation Brompton Road, gelegen naast zijn villa, op te knappen, dat hij voor 53 miljoen heeft gekocht op een veiling. Het onroerend goed van de zakenman is een van de haltes van de KleptoTour, die vrijdag voor de tweede keer is gehouden. Er zijn plannen zulke bewustzijnstochten ook te organiseren in New York en Miami.

Londen is echter het mekka van Russisch geld, aldus Borisovich. 'Nergens is onroerend goed beter beschermd dan hier en niemand stelt vragen bij aankopen.' Zelf heeft Borisovich vanaf 1997 in de City gewerkt, waar hij menig oligarch heeft meegemaakt. De schimmige wereld ging hem tegenstaan. 'Bij Merrill Lynch werkte een jurist die ooit een transactie met Roman Abramovitsj tegenhield totdat helder was waar diens geld precies vandaan kwam. Dat zou de norm moeten zijn.' In 2007 keerde Borisovich terug naar Moskou, waar hij de her-former en Poetin-criticus Aleksej Navalny steunde.

Toen in 2012 arrestatie dreigde, vluchtte hij naar Londen om daar actie te voeren met journalisten en clubs als Transparency International. Hij maakte de film *From Russia with Cash* en doet nu, naast het opzetten van een wijnhandelbeurs, de KleptoTours. 'In Londen fungeren victoriaanse bakstenen als bitcoins voor de Russische kleptocraten. De regering-Cameron heeft gezegd iets te zullen doen aan het witwassen van smerig geld. Zij heeft een lijst van panden die zijn gekocht door buitenlandse bv's gelekt naar de pers, maar het gaat om wie de uiteindelijke eigenaren zijn van die panden.'

Hoe moeilijk dat te ontrafelen is blijkt bij de eerste stop. Witanhurst, gelegen in de hooglanden van Noord-Londen, is op Buckingham Palace na het duurste landhuis van Londen. 'Het is in 2008 gekocht, maar jaren later pas ontdekte een journalist van de *New Yorker* wie de eige-

naar was van dit 300 miljoen pond kostende pand: senator Andrej Goeriev. Het interessante is dat 15 procent van Goeriefs bedrijf in handen is van een professor uit St. Petersburg. Daar is geen verklaring voor behalve dat deze professor de lievelingsgeleerde van Poetin is.' Dan, met spot: 'Wij Russen delen graag.'

De naam van de Russische president valt herhaaldelijk tijdens de vijf uur durende tour. 'Kijk, daar woont Andrej Yakoenin,' zegt Borisovich wanneer zijn Land Rover halt houdt bij een villa aan de andere kant van Hampstead Heath. Een grijze Mercedes staat voor de toegangspoort. Wat volgt is een verhaal over een Great Train Robbery Russische stijl. 'De vader van deze bewoner was eigenaar van de Russische spoorwegen en heeft de pensioenpot gebruikt om hotels te bouwen op terreinen nabij grote stations. Saillant detail: hij is Poetins zomerhuisbuurman.'

Een andere vriend van Vlad komt ter sprake op Cadogan Lane in Chelsea. 'Het enige teken van leven in dit pand,' zegt Borisovich, wijzend op nummer 46, 'is de man die de post komt halen. Rijke mensen hebben een kluis op het postkantoor, rijke Russen een kluis in de vorm van een huis.' Hij vertelt dat de spookbewoner een telg is van de Rotenberg-familie, rijk geworden dankzij de handel in pijpleidingen en nauw bevriend met Poetin. 'Sinds de Krim-invasie staan de Rotenbergs op de zwarte lijst van de Amerikanen, waarna ze hun vermogen hebben gegeven aan de volgende generatie.'

Om de hoek ligt Eaton Square, het pleintje waar koningin Wilhelmina woonde tijdens de oorlog, dat bekend kwam te staan als 'Het Rode Plein' toen de eerste oligarchen neerstreken, aangevoerd door wijlen Boris Berezowsky. 'Die panden zijn nu te krap voor de rijke Russen,' zegt Borisovich, terwijl hij via Belgrave Square, waar aluminiumkoning Oleg Deripaska woont, naar het bewaakte biljonairs-laantje achter Kensington Palace koerst. 'Hier zijn Len Blavatnik en Roman Abramovitsj burens. Kijk, deze enorme villa's passen beter bij hun status. Foto's nemen mag hier trouwens niet.'

Wat Borisovich ergert is dat zijn landgenoten die rijk geworden zijn over de ruggen van de gewone Russen geen strobreed in de weg wordt gelegd door de Britse autoriteiten, hoe slecht de Brits-Russische

relatie ook heet te zijn. Om dat aan te tonen laat hij de tour eindigen op Whitehall, waar de overheidsdepartementen staan en de premier resideert. Op Horse Guards Avenue wijst hij op een statig appartement. ‘Dat is voor elf miljoen pond gekocht door Igor Shuvalov, de op vier na belangrijkste politicus onder Poetin. Hij heeft een fraai uitzicht over de Theems, nietwaar?’

Dat niet alleen. De Rus kan ook naar binnen gluren bij het ministerie van Defensie.

Halte Marylebone: de Profumo-affaire op het toneel

Een decembermiddag in 1962. De taxi draait Wimpole Mews in, een achterafstraatje in het Londense Marylebone. Halverwege stapt Johnny Edgecombe uit. De Jamaicaanse kruimeldief belt aan op nummer 17, waar de door hem begeerde nachtclubdanseres Christine Keeler verblijft. Keelers boezemvriendin Mandy Rice-Davies opent het slaapkamerraam en zegt de bezoeker dat ze er niet is. De stalker, die het maar niets vindt dat ‘zijn’ meisje het bed met een minister deelt, gelooft haar niet. Na een vergeefse poging de woning via de regenpijp te betreden, beschiet hij het raam.

Dit incident was het openingssalvo van wat de geschiedenis is ingegaan als de Profumo-affaire.

Vandaag doet niets in Wimpole Mews meer denken aan dit legendarische seksschandaal waar de Britten in 1963 van op zouden kijken. Aan de gevel van nummer 17 hangt zelfs geen blauwe gedenkplaat om de toenmalige eigenaar van dit pand te herdenken: de mysterieuze osteopaat Stephen Ward, die Keeler op het hoogtepunt van de Koude Oorlog had gekoppeld aan minister van Defensie John Profumo en de Russische marineattaché Eugene Ivanov.

Als makelaar van het schandaal had hij precies die zaken aan de oppervlakte gebracht waar de Engelsen indertijd liever niet openlijk over spraken: seks, spionage en klasse. Na de opening van de Raymond Revebar, het Lady Chatterley-proces en het Beatles-debuut ‘Please Please Me’ waren de swinging sixties met ‘Profumo’ echt van start gegaan.

De affaire maakte duidelijk dat het establishment zijn greep op de samenleving had verloren. Journalisten gingen verhalen publiceren over de escapades van respectabel geachte bewindslieden. De laatste stuip trekking van de gevestigde orde was de zoektocht naar een zondebok. Deze werd snel gevonden in de persoon van Ward. In het showproces van de eeuw werd deze hofnar en narcist afgeschilderd als een pooier. Een dag voor de uitspraak nam hij, tot wanhoop gedreven, een fatale dosis slaappillen.

Nu, een halve eeuw later, volgt eindelijk het hoger beroep, in de vorm van *Stephen Ward the Musical* van Andrew Lloyd Webber. Ward als de nieuwe Evita.

Bij het overpeinen van de valse beschuldigingen moet Ward in gedachten zijn teruggegaan naar zijn tijd op de kostschool, waar hij door zijn vader, een geestelijke, heen was gestuurd. Op Canford werd de jonge Stephen gestraft voor een ernstige mishandeling die hij, zo moest de rector later toegeven, niet had begaan. Het was een gebeurtenis die hem tekende.

Na zijn schooltijd werkte hij als tapijtverkoper en vertaler voor Shell, alvorens in Amerika te leren voor osteopaat. Groot was zijn verbittering tijdens de Tweede Wereldoorlog over het feit dat de legerleiding zijn kunde in het bottenkraken niet erkende. Zijn bijdrage aan de gewapende strijd bleef beperkt tot het sjouwen van brancards. Deze vernedering vergat hij evenmin.

Na de oorlog opende Ward – gezegend met vlotte babbelen, volle stem en knappe kop – een osteopathiepraktijk in Marylebone, waar de Amerikaanse ambassadeur Averell Harriman zijn eerste klant zou worden. Binnen enkele jaren masseerde en kraakte hij onder anderen Churchill, J. Paul Getty, Elizabeth Taylor en Frank Sinatra. De contacten resulteerden ook in een succesrijk bestaan als tekenaar. Tot zijn zitters behoorden prins Philip en diens schoonzus Margaret. Hoofdredacteur van *The Daily Telegraph* Colin Coote, een andere tevreden massageklant, stuurde hem naar Neurenberg om schetsen te maken bij het Eichmann-proces.

Langzaam ontwikkelde Ward zich van bottenkraker tot zielknijper. Als een obsessieve bemoeial en liefhebber van gossip toonde hij grote

interesse in de persoonlijke sores van zijn klanten. Met één man in het bijzonder kreeg hij een hechte relatie: William Astor, persbaron en telg van een beroemde familie waartoe ook de vrouw van David Cameron behoort. Wat begon met het genezen van de rugpijnen die de burggraaf had overgehouden aan een val tijdens de vossenjacht, eindigde met het lijmen van diens huwelijk. Als dank mocht de kettingrokende Raspoetin voortaan vrijelijk gebruikmaken van een boerderijtje op het landgoed Cliveden, aan de oevers van de Theems.

Maar tot de gevestigde orde zou Ward nooit echt behoren, zo zegt zijn neef Michael jaren later. ‘Mijn vader behoorde tot het establishment, met zijn rigide rechtzinnigheden, maar zijn broer Stephen was gewoontjes, altijd ontspannen en een beetje louche.’

Dat louche imago heeft te maken met zijn grote hobby. Vanaf de terrasjes van hippe koffietenten joeg hij op *alley cats* (wilde dames), om ze met zijn witte Jaguar naar zijn appartement te vervoeren. Niet voor de seks, maar voor het gezelschap en de aanblik van rondslingerende rokjes, panty’s en lipsticks. De voorkeur van de charmeur, die ooit zes weken getrouwd was met een rijkeluisdochter, ging uit naar meisjes van bescheiden komaf. Keeler, bijvoorbeeld, was opgegroeid in een treinstel langs de Theems, zonder stromend water en elektriciteit.

Het zwembad van Cliveden was de plek waar Ward beide werelden, de patriciërs en zijn *popsies*, met elkaar in contact wist te brengen. Profumo, getrouwd met een betoverende actrice, liet zich verleiden door de 19-jarige Keeler. Uniek was de situatie niet. Enkele jaren eerder had de Conservatieve politicus Bob Boothby een verhouding met de vrouw van premier Harold Macmillan en tegelijkertijd met de gangster Ronnie Kray. Binnen de hogere kringen was de seksuele revolutie, *going continental*, reeds in volle gang. In haar memoires *Secrets and Lies* beweert Keeler getuige te zijn geweest van orgies waar volgens haar zelfs de baas van de geheime dienst bij betrokken was.

Het verfrissende van de Profumo-affaire was dat deze openbaar werd. Linkse politici zagen de kans schoon om de Conservatieve regering te beschadigen en informeerden de pers over de geruchten. De schietpartij op Wimpole Mews zette de zaak uiteindelijk in bewe-

ging, zoals de moord op Franz Ferdinand de Eerste Wereldoorlog te-
weeg had gebracht. Profumo moest aftreden nadat hij het parlement
had voorgelogen, Keeler verkocht haar verhaal aan *News of the World*
en Ward werd gearresteerd wegens het verdienen van geld aan pros-
titutie. Deze stok om mee te slaan werd gehanteerd door aanklager
Mervyn Griffith-Jones, de bolhoedmoralist die twee jaar eerder had
geprobeerd om *Lady Chatterley's Lover* te verbieden.

In *An English Affair. Sex, Class and Power in the Age of Profumo*
beschrijft Richard Davenport Hines hoe de staat de 50-jarige Ward
zwartmaakte. De politie stelde valse verklaringen op, onderzoeks-
rechter Denning nagelde hem aan de schandpaal in een deels ge-
heimgehouden rapport en Griffith-Jones liet liegende hoeren getui-
gen. Het werk dat de 'sociopaat' verrichtte voor de Britse geheime
dienst – en als saloncommunist mogelijk ook voor de Russische –
bracht de reactionaire rechter niet ter sprake. Voor het in verlegen-
heid gebrachte establishment was Ward *the man who knew too much*.
Barbertje moest hangen. Op zijn begrafenis waren zes mensen aan-
wezig.

Keeler, de femme fatale van weleer, woont in een sociale huurwo-
ning, in gezelschap van een kat.

Halte Hangar Lane: eten bij de easyFoodstore

Stewart Galbraith heeft voorlopig genoeg tonijn in huis. Met twaalf
blikjes van elk 25 pence loopt hij voldaan de easyFoodstore uit, de
goedkoopste supermarkt van Groot-Brittannië. De lang houdbare
stukjes vis pasten niet meer in zijn twee degelijke boodschappentas-
sen, waar onder meer voorraden thee, ketchup, limonade en schijfjes
perziken in zitten. 'Negen pond in totaal. In elke andere supermarkt
zou dat zeker vier keer zoveel zijn,' constateert de veertiger terwijl hij
naar de metro loopt voor de terugreis naar Ealing.

Hij is een van de honderden Londenaren die de voordeelwinkel
van Stelios Haji-Ioannou hebben ontdekt. In 2012 had de filantro-
pische oprichter van easyJet al een supermarkt voor de minima wil-
len openen in Zuid-Londen, maar dat stuitte op problemen met de

gemeente Croydon. Daarom is hij uitgeweken naar Park Royal, een West-Londense arbeidersbuurt met een misleidend chique naam. Zijn supermarkt vult de ruimte tussen de voedselbanken en de Duitse prijsvechters als Aldi en Lidl.

In het bakstenen gebouwtje, dat tot voor kort dienstdeed als kantoor van easyBus, staan de Sovjet-achtige schappen vol met 76 verschillende producten, die allemaal 25 pence kosten, van sardientjes tot popcorn. Ze zijn geleverd door Euroshopper, het merk van de non-profitinkooporganisatie AMS. Op de openingsdag moest men de deuren rond het middaguur alweer sluiten omdat de schappen leeg waren. Vooral chips en pasta bleken geliefd te zijn. Na deze maand zullen de prijzen iets omhoog gaan, maar het blijft goedkoop.

Gemakkelijk is de winkelervaring niet. Rond koffietijd heeft zich al een rij voor de deur van de supermarkt gevormd, die pal langs een driebaansringweg ligt, ter hoogte van een easyJet-billboard. Twee beveiligers proberen te voorkomen dat de wachtenden, met karretjes en kinderwagens, de stoep blokkeren. Er kunnen maar zes mensen tegelijk winkelen. Er is één kassa. 'Gisteren stonden mensen twee uur in de rij,' zegt filiaalchef Elana. 'Dus als ze eenmaal binnen zijn, moeten ze wel de kans krijgen rustig rond te kijken.'

De winkel maakt deel uit van het imperium van de Brits-Griekse zakenman, die als grootaandeelhouder van het florerende easyJet jaarlijks miljoenen aan dividend ontvangt. Sommige takken lopen goed, zoals easyHotel en easyCar, maar van sommige – easyCinema en easyMusic – is na de oprichting weinig meer vernomen. Deze easyFoodstore is een quasifilantropisch initiatief. In zijn geboorteland Cyprus heeft Sir Stelios als een Robin Hood reeds eten gratis uitgedeeld. Met deze super wil hij de minderbedeelden in Londen helpen.

Daarom heeft hij gekozen voor Brent, een van de armere stadsdelen. In de schaduw van het Wembley-stadion met zijn triomfboog is 7 procent van de bewoners werkloos terwijl van de arbeidzame bevolking eenderde minder dan het minimumloon verdient. Terwijl Aldi en Lidl steeds meer klanten uit de middenklasse trekken – net als easyJet zelf – blijft Haji-Ioannou mikken op de onderkant van de

markt. Elders in West-Londen, nabij Earl's Court, heeft hij een koffietent geopend waar een mok Lavazza een luttele pond kost.

De kleine supermarkt staat niet op zichzelf. In Norwood, Zuid-Londen, staat de Community Shop, waar bijstandsgerechtigden sterk afgeprijsde producten kunnen kopen die door supermarktketens zijn gedoneerd. De easyFoodstore, die geen verse groenten verkoopt, loopt zo goed dat klanten maximaal tien stuks kunnen aanschaffen, dit om lege schappen tegen te gaan. 'Als het zo doorgaat, openen we mogelijk nieuwe filialen,' zegt Richard Shackleton namens easyGroup.

De doelgroep bestaat vooral uit karig beloonde deeltijdwerkers die geen recht hebben om de voedselbanken te bezoeken, maar ook koopjesjagers weten hun weg te vinden. Voor de winkel stouwt Preya, een Brits-Indiase veertiger die in de City werkt, de achterbank van haar Vauxhall Mokka vol met zo veel Jaffa Cakes, rijstzakjes ('Easy Cook Rice') en Bombay Mixen dat er amper plek meer overblijft voor haar moeder. 'Ik zou hier wel vaker willen komen, maar de winkel is alleen tijdens kantooruren open. That's not so easy.'

Halte Southwark: de Londense huizen crisis

De bewoners van de begijnenhuisjes achter Tate Modern zijn hun ochtendzon kwijt. Pal naast de zeventiende-eeuwse Alms Houses heeft de architect Richard Rogers een groep glazen woontorens neergezet, tot 24 hoog. NEO Bankside biedt 'een exclusieve Londense leefstijl', compleet met een Italiaans restaurant, een gymzaal en 'lifestyle management services'. Overbodige luxe, aangezien zulke appartementencomplexen in de praktijk plegen uit te groeien tot spookwijken, opgekocht door rijke speculanten uit den vreemde.

Dat was niet de bedoeling toen de gemeente het project langs Holland Street goedkeurde. Het idee was dat een derde van de appartementen onder de categorie 'betaalbare woningen' zou vallen. De projectontwikkelaar heeft zich van die verplichting weten te verlossen en het is nu alleen 'betaalbaar' voor de rijken der aarden. NEO Bankside

– reeds omgedoopt tot ‘NEO Blingside’ – is nu genomineerd voor de Stirling-architectuurprijs. Critici spreken de hoop uit dat deze nominatie de Londense huizen crisis onder de aandacht brengt.

Rond dezelfde tijd als die nominatie concludeerde PricewaterhouseCoopers dat de Londense huizenmarkt ontoegankelijk is voor starters onder de veertig jaar. Een gemiddelde woning kost 726.000 euro, banken verlangen hoge aanbetalingen en het huizenaanbod is in 37 jaar niet zo klein geweest. De gelukkigen zijn de zestigplussers die in de jaren tachtig makkelijk een huis konden kopen, vaak voor malige staatswoningen. Nu blijkt dat ze indertijd een goudmijn hebben aangeboord. Voor hun kinderen, daarentegen, lijkt huizenbezit een wensdroom te blijven.

De twintigers en dertigers van nu vormen de ‘huurgeneratie’. Door een gebrek aan sociale huurwoningen is huren op de vrije markt de norm. Kostbaar, daar de gemiddelde huurprijs 2100 euro per maand bedraagt. Voor jonge professionals is het delen van flats of kamers normaal. Er bestaat zelfs iets als ‘hotbedding’: het delen van bedden. Parlementair afgevaardigde voor de West-Londense wijk Ealing, Rupa Huq, zei dat steeds meer werkende dertigers in haar kiesdistrict als studenten wonen, compleet met een ‘wie heeft mijn kaas uit de ijskast gestolen?’-leefstijl.

‘Particulier huren is een vreselijke optie,’ zegt Lucia Hull, een schooladministratrice van in de dertig. ‘Je bent elke maand de helft van je salaris kwijt, je hebt geen rechten en bent overgeleverd aan de grillen van de huurbaas.’ Met haar man en twee kinderen woont ze bij haar ouders in Ealing. Ze vraagt zich af of ze ooit een huis kan kopen in Londen. ‘Zelfs inwonend is het moeilijk om geld te sparen voor een aanbetaling. En we zijn de enigen niet. Ik ken drie gezinnen die net als wij “thuis wonen”. Een ander bevriend gezin woont met twee kinderen in een klein tweekamerflatje.’

Veel van Lucia’s lotgenoten bevinden zich in een *Catch-22* situatie: ze huren een dure woning, kunnen amper sparen voor een huis en drijven ongewild de prijs van huurwoningen op. Sinds enkele jaren bestaat er zelfs een speciale belangenorganisatie: Generation Rent. Volgens campagnevoerder Seb Klier gaan de oorzaken van de crisis

terug naar het einde van de jaren tachtig. ‘Sinds 1988 is er geen huurbescherming meer op de vrije woningmarkt, wat heeft geleid tot huurstijgingen. Dat is zo erg nog niet, ware het niet dat er amper meer betaalbare koopwoningen werden gebouwd.’

‘Na deze thatcheriaanse deregulering volgde een *buy-to-let*-explosie,’ vervolgt Klier: de opkomst van een klasse huurbazen. ‘Dat betekent dat mensen die hun eerste huis wilden kopen concurrentie kregen van *landlords*, voor wie het kopen van een huis een investering is. Daardoor steeg de vraag naar koopwoningen verder en dit zorgde tegelijkertijd voor een grotere particuliere huursector.’ Anders dan gewone huiseigenaren kunnen investeerders de hypotheekrente wel fiscaal aftrekken. Het belastingvoordeel van de huurbazen bedraagt jaarlijks rond de 38 miljard euro.

De naar schatting 1,5 miljoen huurbazen verhuren hun bezit tenminste, wat niet kan worden gezegd van buitenlandse investeerders voor wie Londense woningen vaak stenen spaarpotten zijn. Er is zelfs een term voor: ‘buy-to-leave’. Delen van Belgravia, Mayfair en Knightsbridge zijn spookwijken geworden, en ook in veel flats aan de oevers van de Theems branden ’s avonds weinig lichten. Luxe appartementen in de beroemde krachtcentrale Battersea Power Station zijn zelfs eerst in het Verre Oosten geadverteerd. De wijk heet nu al ‘Singapore-on-Thames’.

Voor de regerende Conservatieve Partij is de huizen crisis ongemakkelijk. Bij de tory’s heerst de gedachte dat alleen huizenbezitters een volwaardig bestaan leiden, maar ze deïnen ervoor terug om de marktwerking te veel te verstoren. Wel wil de regering woningcorporaties gaan verplichten om hun beste woningen te verkopen. ‘Daar hebben de huurders in de particuliere sector niets aan,’ zegt Klier. ‘Zij zouden geholpen zijn met de invoering van huurbescherming en de bouw van huizen door de staat, want projectontwikkelaars doen dat niet. Woningen moeten wel bedoeld zijn om in te wonen, in plaats van als handelswaar.’

Er is steeds meer ongemak over de wildgroei van ‘non-dom accom’: accommodatie voor *non-domiciles*. In *The Daily Telegraph* noemde de conservatieve columniste Bryony Gordon het ‘obsceen’ dat Lon-

denaren geen betaalbaar huis kunnen bemachtigen terwijl hele appartementenblokken door rijke vreemdelingen worden opgekocht. In Ealing deelt Lucia dat sentiment. ‘Denemarken houdt de komst van buitenlandse speculanten tegen. Dat zou hier een populaire maatregel zijn. Een hele generatie zit nu klem. Wat moet er van ons worden als we oud zijn?’

Halte King’s Cross: de gashouder

Begin jaren negentig bezocht ik mijn eerste cricketwedstrijd in The Oval, het stadion van Surrey aan de zuidoever van de Theems in Kennington. Het waren echter niet de elegante slagen van Graham Thorpe die zich zetelden in mijn herinnering, maar de gashouder die als een reus naast het stadion staat, en die doet denken aan de Tafelberg bij het cricketstadion van Kaapstad. Henry Blofeld refereerde regelmatig aan dit victoriaanse meesterwerk in zijn radioverslagen. ‘Terwijl de werper rent, is het zo stil dat je het knarsen van de gasometer kunt horen...’

Sinds dat bezoek ben ik bekoord door de gashouders in het Engelse stadslandschap, temeer omdat ik dit fenomeen in Nederland nooit heb mogen waarnemen. Vrijwel dagelijks vergaap ik me aan het werkloze exemplaar dat bij ons in de buurt staat, naast de O2-arena. Bevriende Engelandvaarders vragen me dan ook regelmatig wat die sierlijke bouwwerken zijn, en hoe ze werken. Het is een vraag die ik voorlegde aan een Engelse kennis, een man die is opgeleid aan Eton en Oxford. Zijn antwoord was veelzeggend.

‘Nu, Patrick, daar heb je het duistere hart van de Britse cultuur te pakken,’ sprak hij bedachtzaam. ‘Ik weet niet hoe die dingen werken en het *dirty secret* is dat niemand het precies weet. Het gerucht gaat dat die gashouders decoratief zijn, maar het schijnt dat ze toch ergens nuttig voor zijn.’ Mijn eerste gedachte was dat ze de cilinder waar het gas, rustend op water, in wordt opgeslagen beschermen tegen vliegende objecten, maar in de tijd dat de eerste gasometer werd gebouwd – in 1824 te Leeds – was dat gevaar nog niet aanwezig.

Hoe zo'n cilinder werkt, is makkelijker te volgen. Wanneer er veel vraag is naar gas, in de avonduren, daalt deze om in de daluren weer te stijgen. Daarmee vormt de gasometer de hartslag van de samenleving. Dat heeft geleid tot curieuze taferelen. Zo kroop er een stadsvos op de gasometer van The Oval, en toen het arme dier wakker werd lag hij negentig meter in de lucht. Drie dagen lang moest Smirre wachten tot de cilinder weer daalde, in de tussentijd levend op een dieet van regenwater.

Sinds de ontdekking van het Noordzeegas in de jaren zestig zijn de meeste gasometers overbodig geworden. Gas stroomde voortaan via ondergrondse leidingen naar de Britse woningen. Om die reden verdwijnen de honderden gasometers stuk voor stuk, temeer daar ze vaak op dure grond staan. Aanvankelijk ging dat zonder veel protest, maar de afgelopen jaren heeft er een herwaardering plaatsgevonden voor het industriële erfgoed uit de negentiende eeuw, dit tot vreugde van onder meer de Victorian Society.

Dat heeft ertoe geleid dan vier gashouders net ten noorden van St. Pancras – wie met de Eurostar arriveert kan ze aan de linkerhand zien liggen – behouden blijven. Onder toezicht van Morwenna Wilson – een nazaat van de grote victoriaanse ingenieur Isambard Kingdom Brunel – zullen drie ervan veranderen in appartementencomplexen. (Modern, dus zonder gasaansluiting.) Nummer vier, afgebroken en nagebouwd, doet sinds kort dienst als een klein stadspark. Dit is afgekeken van initiatieven in steden als Wenen en Oberhausen.

Deze retrobouw biedt hoop voor de monumentale gashouder van The Oval, die op de slooplijst van Southern Gas Networks staat. Bij niemand leeft die hoop meer dan bij Blofeld. 'In vergelijking met dit voornemen,' zei de cricketveteraan, 'is het neerhalen van de Victoria Memorial bij Buckingham Palace kinderspel.' Nu ze met uitsterven worden bedreigd is het nut van de gietijzeren houders wel duidelijk geworden: ze komen tegemoet aan het melancholische gemoed van de eilandbewoners.